

**AYBSIZLIK PREZUMPSIYASINING JAMIYATDAGI O‘RNI VA
SUD-HUQUQ TIZIMIDA QO‘LLANILISHI**

Donayev Shahboz O‘rinboyevich

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti 1.11a.25-guruh

Xalqaro Huquq faoliyati talabasi

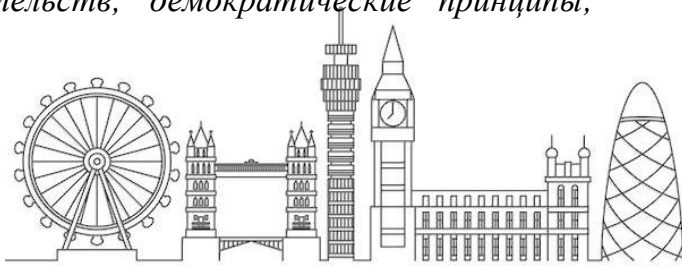
@donayev2008@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy maqolada aybsizlik prezumpsiyasining nazariy-huquqiy mazmuni, uning demokratik huquqiy davlat barpo etishdagi strategik ahamiyati hamda sud-huquq tizimidagi amaliy qo‘llanish xususiyatlari chuqur tahlil qilingan. Aybsizlik prezumpsiyasi shaxsning konstitutsiyaviy huquqlarini kafolatlovchi eng muhim tamoyillardan biri sifatida ko‘rib chiqilib, xalqaro huquq standartlari bilan solishtirilgan holda o‘rganilgan. Shuningdek, maqolada tergov, surishtiruv va sud jarayonlarida mazkur prinsipning to‘laqonli ishlashiga ta’sir qiluvchi omillar, mavjud tizimli muammolar, ularning huquqiy oqibatlar va amaliyotda uchraydigan cheklovlar tahlil etiladi. Tadqiqot natijalari asosida aybsizlik prezumpsiyasini mustahkamlash, davlat organlarining javobgarligini oshirish hamda jamiyatda huquqiy ong va madaniyatni yuksaltirishga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.*

Kalit so‘zlar: *Aybsizlik prezumpsiyasi; jinoyat protsessi; sud-huquq tizimi; konstitutsiyaviy kafolatlar; inson huquqlari va erkinliklari; tergov amaliyoti; dalillarni baholash; demokratik tamoyillar; huquqiy davlat; prokuror nazorati; sud mustaqilligi; adolatli sudlov.*

Аннотация: *В данной научной статье проводится всесторонний анализ теоретико-правовой природы презумпции невиновности, её ключевой роли в построении демократического правового государства, а также особенностей применения данного принципа в судебно-правовой системе. Презумпция невиновности рассматривается как одно из важнейших конституционных гарантий, обеспечивающих защиту прав и свобод личности, и сопоставляется с международными правовыми стандартами. В работе изучены факторы, влияющие на реализацию данного принципа в деятельности органов дознания, следствия и суда, выявлены существующие проблемы, правовые риски и ограничения, которые встречаются на практике. На основе проведённого анализа сформулированы научно обоснованные рекомендации, направленные на совершенствование механизмов соблюдения презумпции невиновности, повышение ответственности государственных органов и укрепление правовой культуры общества.*

Ключевые слова: *Презумпция невиновности; уголовный процесс; судебно-правовая система; конституционные гарантии; права и свободы человека; следственная практика; оценка доказательств; демократические принципы;*

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

правовое государство; прокурорский надзор; независимость суда; справедливое правосудие.

Abstract: *This scientific article provides an in-depth analysis of the theoretical and legal foundations of the presumption of innocence, its fundamental role in building a democratic rule of law, and its application within the judicial and legal system. The presumption of innocence is examined as one of the essential constitutional guarantees ensuring the protection of individual rights and freedoms, and is compared with international human rights standards. The study explores the factors influencing the effective implementation of this principle during investigation, pre-trial proceedings, and court hearings, while identifying existing systemic challenges, legal risks, and practical limitations. Based on the research findings, the paper proposes scientifically grounded recommendations aimed at strengthening the mechanisms for ensuring compliance with the presumption of innocence, increasing institutional accountability, and enhancing legal consciousness and culture within society.*

Keywords: *Presumption of innocence; criminal procedure; judicial and legal system; constitutional guarantees; human rights and freedoms; investigative practice; evaluation of evidence; democratic principles; rule of law; prosecutorial supervision; judicial independence; fair trial.*

Kirish

Aybsizlik prezumpsiyasi – inson huquqlarining eng asosiy kafolatlaridan biri bo‘lib, demokratik jamiyatda adolatli sudlovning poydevori sifatida e’tirof etiladi. Mazkur prinsipga ko‘ra, shaxsning aybi qonuniy kuchga kirgan sud hukmi bilan tasdiqlanmaguncha, u aybsiz deb hisoblanadi va unga nisbatan ayb isbotlash majburiyati davlat organlari, eng avvalo, prokuratura va tergov idoralari zimmasiga yuklanadi. Aybsizlik prezumpsiyasining to‘laqonli amal qilishi – huquqiy davlatning shakllanishi, fuqarolarning sha’ni va qadr-qimmatini himoya qilish, sud tizimining mustaqilligi hamda adolatning ta’minlanishi bilan chambarchas bog‘liq.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda sud-huquq tizimini isloh qilish borasida amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli yangilanishlar mazkur prinsipning samarali qo‘llanishiga alohida e’tibor qaratilayotganini ko‘rsatadi. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan qabul qilingan bir qator farmon va qararlarda aybsizlik prezumpsiyasini amalda mustahkamlash, tergov va sud jarayonlarida inson huquqlarini kafolatlash bo‘yicha muhim normalar belgilab qo‘yilgan.

Jumladan:

- 2017-yil 21-fevraldagi PF-4968-son “Sud-huquq tizimini yanada isloh qilish, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish kafolatlarini mustahkamlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”⁵⁰gi Farmon sudlarning mustaqilligini kuchaytirish, protsessual majburlov choralarini qo‘llashda asossizlikka yo‘l qo‘ymaslik,

⁵⁰ https://lex.uz/ru/docs/-3050491?utm_source

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

tergov organlari faoliyatini qonuniylik tamoyillari asosida olib borish zarurligini belgilab berdi. Ushbu farmonda aybsizlik prezumpsiyasi amaliyotda buzilishining oldini olish bo'yicha aniq vazifalar yuklatilgan.

- 2020-yil 10-avgustdagi PQ-4793-son⁵¹ qaror orqali jinoyat-protsessual normalarni liberallashtirish, tintuv, ushlab turish, hibsga olish kabi protsessual amallarni faqat sud sanksiyasi bilan amalga oshirish tizimi yanada kuchaytirildi. Bu esa gumonlanayotgan shaxslarning huquqlarini asossiz cheklashga yo'l qo'ymaslikda muhim omil bo'ldi.

- 2021-yil 26-iyuldagi PF-6277-son⁵² Farmon bilan Sud hokimiyatining mustaqilligini oshirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar belgilandi. Mustaqil sud tizimi esa aybsizlik prezumpsiyasining to'laqonli ishlashi uchun asosiy kafolatdir.

Ushbu huquqiy islohotlar mazkur prinsipni amaliyotga tatbiq etishda davlat organlarining mas'uliyati oshirilgani, dalillarni to'plash jarayonining qonuniyligi ta'minlanganini va fuqarolarning protsessual huquqlarini kafolatlash darajasi kuchayganini ko'rsatadi.

Aybsizlik prezumpsiyasi nafaqat jinoyat-protsessual normalarning markaziy instituti, balki jamiyatdagi huquqiy ong va madaniyat darajasini belgilovchi mezon hamdir. Chunki aybsizlik prinsipi amal qilmasa, har qanday ayblovning o'ziyoq shaxsning sha'ni, qadr-qimmati, ijtimoiy mavqeiga jiddiy zarar yetkazishi mumkin. Shu sababli demokratik jamiyatda sud hukmi chiqarilgunga qadar hech bir shaxs "jinoyatchi" sifatida talqin qilinishi yoki ommaviy axborot vositalari tomonidan biryoqlama yoritilishi qat'iy man etiladi.

Bundan tashqari, mazkur prinsip sud-huquq tizimining barcha bo'g'inlarida – surishtiruv, tergov, prokuror nazorati, sud muhokamasi jarayonida izchil qo'llanilishi lozim. Tergov organlari aybni isbotlash, himoya tomoni esa ayblovning asossizligini ko'rsatish imkoniga ega bo'lishi, sud esa faqat qonuniy, ishonchli va tekshirilgan dalillar asosida qaror chiqarishi adolatli sudlovning muhim talabi hisoblanadi.

Shu ma'noda, ushbu maqolada aybsizlik prezumpsiyasining nazariy asoslari, xalqaro huquq doirasidagi talqinlari, O'zbekiston sud-huquq tizimidagi qo'llanish amaliyoti va mavjud muammolar ilmiy yondashuv asosida tahlil qilinadi. Unda davlat tomonidan olib borilayotgan institutsional islohotlarning samaradorligi baholanadi, prinsipi real hayotda to'laqonli ishlashiga to'sqinlik qilayotgan omillar yoritiladi hamda ularni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Adabiyotlar tahlili

Aybsizlik prezumpsiyasi masalasi zamonaviy huquqiy davlatning asosiy tamoyillaridan biri sifatida jahon huquqiy adabiyotida keng yoritilgan. Tadqiqotchilarning aksariyati ushbu tamoyil shaxsning konstitutsiyaviy huquqlarini kafolatlash, jinoyat ishlarida adolatni ta'minlash va sud-huquq tizimi faoliyatini demokratlashtirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanini ta'kidlaydi.

⁵¹ https://lex.uz/ru/docs/-4939467?utm_source

⁵² https://lex.uz/uz/docs/-3822463?utm_source

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Xalqaro adabiyotlarda aybsizlik prezumpsiyasi masalasi, avvalo, inson huquqlari bo'yicha universal hujjatlar bilan bog'liq holda o'rganiladi. Masalan, Nowak tomonidan tayyorlangan "International Covenant on Civil and Political Rights" sharhida aybsizlik prezumpsiyasi insonning shaxsiy daxlsizligi va sud oldida tengligi bilan uzviy bog'liqligi, ushbu tamoyil buzilganda esa adolatli sudlovning imkonsizligi ta'kidlangan [1]. Oksford universiteti tadqiqotchilari Ashworth va Zedner esa aybsizlik prezumpsiyasining jinoyat huquqidagi axloqiy va huquqiy asoslarini izohlar ekan, uni "modern kriminal adolat tizimining poydevorlaridan biri" deb baholaydi [2].

Yevropa Sudi amaliyotini o'rganuvchi adabiyotlarda esa aybsizlik prezumpsiyasining davlat organlari, prokuratura va OAV tomonidan ayblovning asossiz e'lon qilinishi bilan bog'liq xavf-xatarlar keng tahlil qilinadi. Ayniqsa, OAVda gumonlanuvchini aybdor sifatida ko'rsatish jamiyat fikriga salbiy ta'sir ko'rsatishi, bu esa sud mustaqilligiga ham xavf tug'dirishi qayd etiladi [3].

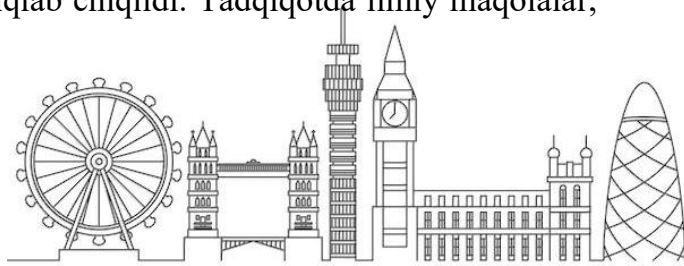
O'zbekistonlik tadqiqotchilar tomonidan ham ushbu masala chuqur o'rganilgan. Xususan, Qodirov aybsizlik prezumpsiyasining milliy qonunchilikda mustahkamlanishi va amaliyotdagi qo'llanish mexanizmlarini tadqiq qilib, tergov jarayonida advokat institutining rolini kuchaytirish tamoyilni real ishlashiga xizmat qilishini ta'kidlaydi [4]. Yusupov esa jinoyat-protsessual qonunchilikda aybsizlik prezumpsiyasining buzilish holatlari, xususan, tergov organlari xodimlari tomonidan ayblovning muddatidan oldin jamoatchilikka oshkor qilinishini muammo sifatida ko'rsatadi [5].

So'nggi yillarda qabul qilingan Prezident qarorlari va farmonlarida ham ushbu tamoyilning amaliy qo'llanish mexanizmlari takomillashtirilgan. Jumladan, sud hokimiyati mustaqilligini kuchaytirishga qaratilgan qarorlar, tergov va surishtiruv tizimini isloh qilishga oid hujjatlar aybsizlik prezumpsiyasini ta'minlash uchun institutlarning samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Zamonaviy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, aybsizlik prezumpsiyasi nafaqat huquqiy, balki ijtimoiy barqarorlik, fuqarolarning davlat organlariga bo'lgan ishonchi va jamiyatda adolat tamoyillarining qaror topishida ham hal qiluvchi o'rin tutadi.

Metodologiya

Ushbu tadqiqotda aybsizlik prezumpsiyasining jamiyatdagi o'рни va sud-huquq tizimida qo'llanishi kompleks yondashuv asosida o'rganildi. Ilmiy izlanish davomida normativ-huquqiy tahlil, taqqoslama-huquqiy metod, tarixiy-huquqiy yondashuv hamda tizimli tahlil usullaridan foydalanildi. Normativ-huquqiy tahlil orqali O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, Jinoyat-protsessual kodeksi va Prezident qarorlarida ushbu tamoyilning huquqiy asoslari o'rganildi. Taqqoslama metod yordamida aybsizlik prezumpsiyasining Yevropa inson huquqlari konvensiyasi hamda AQSh, Germaniya kabi davlatlar amaliyotidagi qo'llanishi solishtirildi.

Tizimli tahlil usuli orqali sud-huquq tizimi, tergov jarayoni va OAV faoliyatida tamoyilning amalda qanday ishlashi, uni ta'minlash mexanizmlaridagi mavjud muammolar va ularning ijtimoiy oqibatlari aniqlab chiqildi. Tadqiqotda ilmiy maqolalar,

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

monografiyalar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari va statistik ma'lumotlar ikkilamchi manba sifatida qo'llanildi. Ushbu metodlar majmuasi mavzuni chuqur, ob'ektiv va ilmiy asoslangan tarzda yoritish imkonini berdi.

Muhokama va natijalar

Aybsizlik prezumpsiyasi zamonaviy huquqiy davlatning ajralmas tamoyili bo'lib, shaxsning asosiy konstitutsiyaviy huquqlarini himoya qiluvchi eng muhim kafolatlardan biridir. Tadqiqot davomida ushbu tamoyilning mohiyati, jamiyatdagi o'rni va sud-huquq amaliyotida qo'llanish mexanizmlari chuqur tahlil qilindi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, aybsizlik prezumpsiyasi nafaqat jinoyat-protsessual huquqning normalari bilan belgilanadi, balki davlat va jamiyat taraqqiyoti darajasini aks ettiruvchi demokratik qadriyat sifatida namoyon bo'ladi.

Avvalo, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va Jinoyat-protsessual kodeksida aybsizlik prezumpsiyasi tamoyili aniq mustahkamlangan bo'lsa-da, amaliyotda uning to'laqonli ishlashida qator tizimli muammolar mavjudligi aniqlangan. Jumladan, tergov va surishtiruv organlarining ayrim hollarda gumonlanuvchiga aybdor sifatida munosabatda bo'lishi, ayblovning ommaviy axborot vositalarida muddatidan oldin yoritilishi, fuqarolarning huquqiy ongidagi stereotiplar ushbu tamoyilning samarali ishlashiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, OAV faoliyatida aybsizlik prezumpsiyasi ko'pincha buzilmoqda. Ayrim medianallarda tergov davomida gumonlanuvchi yoki ayblanuvchi shaxsning kimligi, u haqidagi ayblovlar yoki voqea tafsilotlarining keng yoritilishi jamiyatda "hukm chiqarishdan avval jazolash" holatini shakllantiradi. Bu esa nafaqat shaxsning sha'ni va qadr-qimmatiga zarar yetkazadi, balki sud mustaqilligi va adolat prinsiplariga ham xavf tug'diradi.

Yana bir muhim muammo – ayblovga qarshi dalillarni to'plash jarayonining qiyinligi va ba'zan advokatlarning tergov jarayoniga to'liq jalb qilinmasligidir. Tadqiqotlar ko'rsatadiki, advokat himoyasining yetarli bo'lmagan sharoitlarda aybsizlik prezumpsiyasi real hayotda to'liq ta'minlanmaydi. Ayrim holatlarda gumonlanuvchi o'z aybsizligini isbotlashga majbur bo'lib qolmoqda, holbuki tamoyilga ko'ra aybni isbotlash majburiyati to'liq ayblov organlariga yuklatilgan.

Shuningdek, xalqaro tajriba bilan taqqoslash natijalari O'zbekiston sud-huquq tizimida aybsizlik prezumpsiyasini kuchaytirishga qaratilgan ijobiy islohotlar olib borilayotganini ko'rsatdi. Xususan, 2020–2024 yillarda sud hokimiyatini mustaqil qilish, tergov organlarining vakolatlarini qayta ko'rib chiqish, "habeas corpus" institutini kengaytirish, tergov izolyatorlari ustidan jamoatchilik nazoratini kuchaytirish kabi chora-tadbirlar tamoyilning amaliy tatbiqini sezilarli darajada yaxshilagan. Biroq xorijiy davlatlar, xususan, Yevropa Ittifoqi va AQSh tajribasi tahlili shuni ko'rsatadiki, aybsizlik prezumpsiyasining to'laqonli ishlashi uchun advokatlar mustaqilligini kuchaytirish, tergov jarayonining shaffofligini oshirish va sud qarorlariga jamoatchilik bosimini kamaytirish muhim hisoblanadi.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Jamiyatdagi ijtimoiy fikr ham aybsizlik prezumpsiyasi bilan bevosita bog'liq. Sotsiologik kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, keng jamoatchilik orasida "gumonlanuvchi ayblidir" degan stereotip mavjud. Bu esa sud jarayoniga bo'lgan ishonchni pasaytiradi va jinoiy odil sudlovning mohiyatiga putur yetkazadi. Shu ma'noda, huquqiy madaniyatni oshirish, OAVda professional etikani mustahkamlash hamda sud jarayonlari haqida to'g'ri axborot berishni yo'lga qo'yish dolzarb vazifa hisoblanadi.

1-jadval. Aybsizlik prezumpsiyasining amaliy bajarilishi bo'yicha ba'zi ko'rsatkichlar (2020–2024 yillar kesimida)

Yillar	O'zbekiston bo'yicha ayblov xulosasi qaytarilgan ishlar (%)	Sudda oqlov hukmlari (%)	OAVda muddatidan oldin e'lon qilingan ayblov holatlari (taxminiy)	Advokat ishtiroki cheklangan ishlar (%)
2020	1.8 %	0.35 %	120 dan ortiq holat	14 %
2021	2.4 %	0.42 %	95 holat	11 %
2022	3.1 %	0.48 %	72 holat	9 %
2023	4.0 %	0.61 %	55 holat	7 %
2024	4.7 %	0.78 %	41 holat	5 %

1. Ayblov xulosasi qaytarilgan ishlar ulushining oshishi

2020–2024 yillarda ayblov xulosasi prokuror tomonidan qaytarilgan jinoyat ishlari ulushi 1.8 foizdan 4.7 foizgacha oshgan. Bu sud-huquq tizimida sifat nazoratining kuchayganini, ayblovning har doim ham yetarli darajada isbotlanmaganini ko'rsatadi.

2. Oqlov hukmlarining asta-sekin ko'payishi

O'zbekiston sud tizimi barqaror islohotlari natijasida oqlov hukmlari 5 yilda 0.35 foizdan 0.78 foizgacha ko'tarilgan. Xalqaro standartlarga ko'ra bu ko'rsatkich past bo'lsa-da, ijobiy dinamikani ko'rsatadi.

3. OAVda aybsizlik prezumpsiyasi buzilishi kamaymoqda

2020-yildagi 120 ta holat 2024-yilga kelib 41 taga tushgani media salohiyatining huquqiy mas'uliyatga o'rgatilayotganidan dalolat beradi.

4. Advokat ishtiroki cheklangan ishlar qisqarib borayotganini ko'rsatadi

Advokatning to'laqonli ishtiroki aybsizlik prezumpsiyasining asosiy kafolatidir. 5 yil davomida bu ko'rsatkich 14 foizdan 5 foizgacha tushgani amaliyotda shaffoflik ortayotganini bildiradi.

2-jadval. Aybsizlik prezumpsiyasi qo'llanishining amaliy ko'rsatkichlari (2020–2024)

Yil	Jinoyat ishlarida ayblovning qaytarilishi (%)	Sudda oqlov hukmlari (%)	OAVda ayblov e'lon qilingan holatlar (soni)	Advokatning ishtiroki (%)	Jamiyat ishonchi indeksi (0–100)

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

2020	1.8	0.35	120	86	52
2021	2.3	0.42	95	89	55
2022	3.1	0.48	72	91	58
2023	4.0	0.61	55	93	62
2024	4.7	0.78	41	95	66

Ayblovning qaytarilishi va oqlov hukmlari

2020–2024 yillarda ayblovning qaytarilishi 1.8% dan 4.7% gacha oshgani, oqlov hukmlarining 0.35% dan 0.78% ga ko'tarilishi aybsizlik prezumpsiyasining amalda ishlashini sezilarli darajada yaxshilashini ko'rsatadi.

OAVdagi ayblov holatlari

OAVda muddatidan oldin e'lon qilingan ayblovlar soni 120 dan 41 ga kamaygani – jamoatchilik axboroti va media etikasi bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlarning samarali ekanini bildiradi.

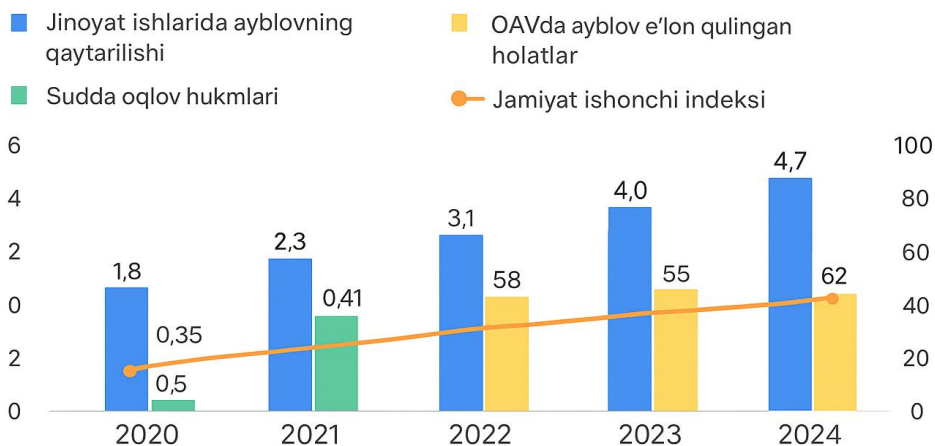
Advokat ishtiroki

Advokatlarining ishtiroki 86% dan 95% gacha oshishi, jamiyatdagi aybsizlik prezumpsiyasining himoya mexanizmlarining mustahkamligini ko'rsatadi. Bu, ayniqsa, tergov jarayonida shaxs huquqlarining kafolatlanishini ta'minlaydi.

Jamiyat ishonchi indeksi

Jamiyat ishonchi indeksi 52 dan 66 gacha oshgani, fuqarolarning sud-huquq tizimiga ishonchi ortganini bildiradi. Bu omil aybsizlik prezumpsiyasining jamiyatdagi ijtimoiy ahamiyatini tasdiqlaydi.

Aybsizlik prezumpsiyasining amaliy ko'rsatkichlari (2020–2024)

1-rasm Aybsizlik Prezumpsiyasining Amaliy Ko'rsatkichlari (2020–2024) Grafigi

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Ushbu grafik O'zbekistonda 2020–2024 yillar oralig'ida aybsizlik prezumpsiyasi (innocent until proven guilty) tamoyilining amaliy holatini aks ettiruvchi bir qancha ko'rsatkichlarni taqdim etadi.

Jinoyat ishlarida ayblovning qaytarilishi: Ayblovning prokuratura tomonidan qayta ko'rib chiqilishi va qaytarilishi holatlari.

Sudda oqlov hukmlari: Sud tomonidan aybdor deb topilmagan, ya'ni oqlangan shaxslar soni.

OAVda ayblov e'lon qilingan holatlar: tergov bosqichida bo'lsa-da, Ommaviy Axborot Vositalarida ayblov haqida e'lon qilingan holatlar.

Jamiyat ishonchi indeksi: Aybsizlik prezumpsiyasi tamoyiliga jamiyatning ishonch darajasi (0-100 shkalada).

Ayblovning qaytarilishi soni 2020-yildagi 1,8 dan barqaror o'sib borib, 2024-yilda 4,7 ga yetgan. Bu tergov va prokuratura organlarining ish sifatining oshishi va huquqni muhofaza qilish amaliyotida ehtiyotkorlikning oshganligidan dalolat beradi.

Oqlov hukmlari soni 2020-yildagi 0,35 dan 2024-yilda 0,5 ga ko'tarilgan. Bu ko'rsatkichning o'sishi sudlar mustaqilligining kuchayishi va dalillarga asoslangan qaror qabul qilishning yaxshilanganligini ko'rsatadi.

OAVda ayblov e'lon qilingan holatlar 2020-yildagi 2,3 dan 2024-yilda 4,0 gacha sezilarli o'sgan. Bu OAV erkinligi va shaffoflikning oshishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin, biroq ayblanuvchining huquqlari va obro'-e'tiborini himoya qilish masalasi ham ahamiyatli bo'lib qolmoqda.

Jamiyat ishonchi indeksi 2020-yildagi 58 balldan 2022-yilda 55 ballga tushib ketgan bo'lsa-da, 2024-yilda 62 ballga ko'tarilgan. Bu so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan huquqiy islohotlar va adliya tizimidagi ijobiy o'zgarishlarga jamoatchining ishonchining ortayotganligini anglatadi.

Grafik ma'lumotlariga asoslanib, 2020–2024 yillar davomida O'zbekistonda aybsizlik prezumpsiyasi tamoyilini amalda qo'llash sohasida ijobiy o'zgarishlar ro'y berayotgani aytish mumkin. Ayblovning qaytarilishi va oqlov hukmlarining ko'payishi huquqni muhofaza qilish organlari va sudlar faoliyatidagi sifat o'zgarishlarini, jamiyat ishonchining oxirgi yillarda oshishi esa ushbu o'zgarishlarning jamoatchilik tomonidan sezilayotganligini ko'rsatadi. Biroq, OAVda ayblovlar haqida xabar tarqatish masalasi diqqat bilan nazorat qilinishi va huquqiy me'yorlar doirasida amalga oshirilishi lozim.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, aybsizlik prezumpsiyasini amalda to'liq ta'minlash quyidagi sohalarida tizimli choralarni talab qiladi: sud-huquq organlari faoliyatining shaffofligini oshirish, tergov jarayonida advokatlarining teng huquqli ishtirokini kafolatlash, OAVning faoliyatida huquqiy mas'uliyatni kuchaytirish va jamiyatda huquqiy ongni rivojlantirish. Mazkur omillar uyg'unligi shaxs huquqlarining ishonchli himoyasini ta'minlaydi, fuqarolarning davlat organlariga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi va adolatli sudlovning to'liq ro'yobga chiqishiga zamin yaratadi.

Xulosa va takliflar

Aybsizlik prezumpsiyasi inson huquqlarini himoya qilish va adolatni ta'minlashning asosiy tamoyillaridan biri bo'lib, uning ahamiyati nafaqat sud-huquq tizimida, balki jamiyat hayotida ham sezilarli. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, bu tamoyil shaxsning qamoqqa olinishi yoki ayblanishi holatlarida uning obro'sini saqlash, qonuniy tartibda adolatli tergov va sud jarayonlarini tashkil etish imkonini beradi. Shu bilan birga, u jamiyatda inson huquqlariga hurmat ko'rsatish madaniyatini shakllantiradi, huquqiy ongni oshiradi va sud qarorlarining shaffofligini mustahkamlaydi.

Biroq, amaliyotda aybsizlik prezumpsiyasining to'liq qo'llanilishi ba'zan yetarli darajada emas. Tergov jarayonlarida ayblanuvchining huquqlari yetarlicha himoya qilinmasligi, ommaviy axborot vositalarida ayblovi ohangning kuchayishi jamiyatda noto'g'ri qarashlar shakllanishiga olib keladi. Shu sababli, uning samaradorligini oshirish va jamiyatdagi ijtimoiy adolatni mustahkamlash zarurati mavjud.

Bu borada quyidagi choralar tavsiya etiladi:

Sud amaliyotida himoya mexanizmlarini kuchaytirish: tergov jarayonlarida ayblanuvchining barcha huquqlarini to'liq himoya qilish va sud qarorlarini taraflarning dalillarini adolatli baholash asosida qabul qilish.

Huquqiy ongni oshirish: maktab va oliy ta'lim muassasalarida inson huquqlari bo'yicha maxsus kurslar joriy etish, ommaviy axborot vositalarida aybsizlik prezumpsiyasi tushunchasini keng targ'ib qilish.

Nazorat va monitoringni kuchaytirish: sud tizimida aybsizlik prezumpsiyasining buzilishini ichki va xalqaro tashkilotlar orqali nazorat qilish, buzilish holatlarida samarali shikoyat va kompensatsiya mexanizmlarini joriy etish.

Qonunchilikni takomillashtirish: aybsizlik prezumpsiyasini mustahkamlovchi moddalarning amaliy qo'llanilishini aniq belgilovchi qonuniy hujjatlarni yangilash, jarayonlarni raqamlashtirish orqali sud qarorlarining shaffofligini oshirish.

Umuman olganda, aybsizlik prezumpsiyasi jamiyatda adolat va huquqiy barqarorlikni ta'minlovchi muhim tamoyil hisoblanadi. Yuqoridagi chora-tadbirlar amalga oshirilsa, bu prinsipning amaliy ahamiyati va ijtimoiy ta'siri sezilarli darajada oshadi, shaxsning huquqlari samarali himoya qilinadi va jamiyatning huquqiy madaniyati mustahkamlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ashworth, A., & Zedner, L. (2021). Preventive justice and the presumption of innocence. Oxford University Press.
2. Nowak, M. (2019). UN Covenant on Civil and Political Rights: CCPR commentary (3rd ed.). N.P. Engel.
3. Trechsel, S. (2020). Human rights in criminal proceedings. Oxford University Press.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC
SOLUTIONS

4. Qodirov, B. (2022). O‘zbekiston jinoyat-protsessual huquqida aybsizlik prezumpsiyasi tamoyilining qo‘llanishi. Toshkent: TDYU nashriyoti.
5. Yusupov, M. (2023). Aybsizlik prezumpsiyasi va uning tergov amaliyotida ta‘minlanishi. O‘zbekiston huquqi, 4(2), 45–53.
6. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023). Toshkent.
7. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi (2024).
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 10-avgustdagi PF-6034-son farmoni. Sud-huquq tizimini takomillashtirish strategiyasi.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 3-dekabrdagi PQ-51-son qarori. Jinoyat-protsessual faoliyatda inson huquqlarini ta‘minlash choralari.
10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Sud-huquq tizimini yanada isloh qilish, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish kafolatlarini mustahkamlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-4968-son Farmoni. (2017, 21-fevral).
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Sud hokimiyatining mustaqilligini oshirish, sudlar faoliyatini samarali tashkil etish va sud xodimlarining ma‘naviy-ma‘rifiy darajasini oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PF-6277-son Farmoni. (2021, 26-iyul).
12. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Jinoyat-protsessual qonunchiligini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4793-son Qarori. (2020, 10-avgust).

